

Modern Bireyin Yalnızlaşması ve Yabancılaşması Bağlamında Apartman Yaşamı ve Cahit Zarifoğlu'nun “Eksik Yol” Başlıklı Öyküsü

Apartment Life and Cahit Zarifoglu's Short Story Titled “Eksik Yol” in the Context of Isolation and Estrangement of the Modern Individual

Büşra Sürgit¹

¹Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi-
Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
İstanbul, Türkiye

ORCID: B.S. 0000-0003-1182-4411

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Büşra Sürgit,
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli
Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: busrasurgit@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 16.08.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested: 19.11.2019

Son Revizyon/Last Revision Received: 19.11.2019

Kabul/Accepted: 19.11.2019

Atf/Citation:

Surgit, B. (2019). Modern bireyin yalnızlaşması
ve yabancılaşması bağlamında apartman yaşamı
ve Cahit Zarifoğlu'nun “Eksik Yol” başlıklı
öyküsü. *TUDED 59*(2), 449-466.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2019-0017>

ÖZET

Cahit Zarifoğlu, edebiyatın pek çok türünde kalem oynatmış üretken bir yazardır. Zarifoğlu'nun öykücülüğünü odağa alan araştırmalarda genellikle onun *İns* isimli kitabı hakkında konuşmakla yetinilmektedir. Halbuki Zarifoğlu'nun bu kitabına alınmamış birkaç öyküsü daha bulunmaktadır. *Yaşamak* adlı günlüklerde karşımıza çıkan “Eksik Yol” bunlardan biridir. Sanatçı, Ankara’da kendisi ve ailesi için kiralık bir konut ararken ilgi çekici bir olay deneyimledikten sonra kaleme almıştır bu öyküsünü. Zarifoğlu, yaşamı boyunca içinde soluk alıp verdiği toplumu ilgiyle gözlemlemiştir. Bu nedenle modernleşme sürecinde yaşanan problemleri eserlerine etkileyici bir biçimde yansıtmayı başarmıştır. “Eksik Yol”, on katlı modern bir apartmanda yaşayan genç bir adamı odağa almaktadır. Modernleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte mahşer kalabalığını hatırlatan modern kentlerde, ruhtan ve estetikten yoksun devasa beton yığınlarının içinde yaşayan insan giderek yalnızlaşmakta, hem çevresine hem de kendisine yabancılaşmaktadır. İçtenlikli ilişkiler yerini; sığ, resmi ve yüzeysel dokunuşlara bırakmıştır. Ötekine kuşku, korku ve endişe ile yaklaşmak yaygın bir hâl almıştır. Üstüne üstlük şehirleri kuşatan çok katlı betonarme binalar, bireyin yalnızlaşma sürecine katkıda bulunmaktadır. Yani modernleşme ve kentleşme bireyin ruhunda tahripkâr etkiler bırakmıştır. “Eksik Yol” bütün bu değişimlerin yansıdığı bir metin olması hasebiyle yakından incelenmeyi hak etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cahit Zarifoğlu, öykü, modern birey, apartman, yalnızlaşma, yabancılaşma

ABSTRACT

Cahit Zarifoglu is a prolific author who wrote in various genres of literature. Studies which focus on Zarifoglu's story writing are generally content with evaluating his story book *İns*. However he has a few stories that are not included in this book. “Eksik Yol” is one of these stories that we encounter in his diaries entitled *Yaşamak*. The artist wrote this story after he experienced an interesting event while he was looking for a flat in Ankara. Throughout his life Zarifoglu observed the society in which he breathed with a special interest. Thus he managed to represent the difficulties he encountered in the modernization process impressively. “Eksik Yol” focuses on a young man living in a modern, ten-storey apartment building. As the modernization process accelerates in modern cities which remind us of doomsday, an individual who lives in a monstrous concrete mass, devoid of spirit and aesthetics, becomes increasingly isolated and estranged from his surroundings, and even to himself. Sincere relationships have changed into inadequate, formal and superficial touches. Additionally multistorey concrete buildings which encircle cities contribute to the process of alienation of the human being. In other words modernization and urbanization left ruinous effects on an individual's soul. “Eksik “Yol” deserves to be examined closely because it is a text reflecting all these changes.

Keywords: Cahit Zarifoglu, short story, modern individual, apartment, isolation, estrangement

EXTENDED ABSTRACT

Cahit Zarifoğlu is one of the leading authors of modern Turkish literature. He wrote in many genres of literature such as poetry, short story, diary, novel and fairy tale. When we talk about Zarifoğlu's storytelling, we are generally contemplating *İns*, his short story book. However, aside from *İns*, the author has a few other stories and the short story titled "Eksik Yol" is one of these. Throughout his life, Zarifoğlu observed the society in which he breathed with a special interest. He was closely interested in the modernization process of Turkey. He was aware of the twinges and dilemmas of Turkish people. Due to these reasons he managed to represent the difficulties encountered in this modernization process impressively. In this respect, it is necessary to evaluate "Eksik Yol" considering this characteristic of the author.

We can learn much more about the background of this literary text by reading the diaries of the author, called *Yaşamak*. According to this book, the artist experienced an interesting event while he was looking for a flat for his family in Ankara in 1977. Zarifoğlu felt disappointed when he saw the very small flats which made up the sixteen storey apartment blocks. Meanwhile, he determined that in modern cities, apartmentization had devastated the deeply rooted Turkish-Islamic traditions. According to him there is a parallelism between being left of traditional Turkish architecture and the fragmentation of the family. Small homes located in modern apartment buildings have caused the extended family to disappear and leave the individual alone. And so he ineluctably faces psychological problems.

Modernity promises a free hand to people. The modern individual believes that he can live without needing others. He feels more self-sufficient and independent than ever before. Furthermore it is very difficult to observe sincere and well-intentioned relationships in the modern city which has lost its traditional pattern. People are egoistic and self-seeking. All these factors isolate the individual increasingly. Loneliness of the individual has become an inevitable fact. Moreover these are harmful for him and cause him to become estranged from his surroundings, even to himself.

In addition to all of this, the multistorey, concrete buildings which encircle cities contribute to the process of the alienation of the human being. In this type of construction which resembles modern jails, every apartment flat represents a different world. Nobody knows anything about the other residents. The basic characteristics of traditional neighborhoods like solidarity and cooperation are rarely observed in apartment life. The author wrote this short story from this point of view. "Eksik Yol" focuses on the isolation and estrangement of the modern individual caused by the modernization and urbanization process. This text realistically represents the characteristics of the modern individual who is a product of this modernity.

The character in "Eksik Yol" lives alone in a ten storey apartment. He is a twenty-five year old young man who is a very silent and introverted person. He has no close friends or relatives. Moreover, he has not yet met with his neighbours - although he has lived in the same apartment for many years. He consciously doesn't want to spend time with others because he

has paranoid doubts about everybody. Also, he believes that the people around him might hurt him at any moment. In other words, ‘the other’ is a source of fear for him that threatens his existence and so he cannot feel safe. These feelings of fear and concerns have taken over his life. For this reason, he becomes panicked when he encounters his neighbours.

In contrast, experiencing great sorrow he realised that he is alone in the vast crowded. He feels like an isolated prisoner in this apartment and he hopes to change this irritating condition. He desires to be included in the lively and colorful life outside. As a consequence, he wishes that others will notice him and start a healthy relationship. He has many original opinions about life and wants to explain all these to other people. This attitude may seem like a contradiction at the first reading. However, the human being is an interactive and social creature more than a biological creature. At every stage of history, human beings have felt the need to “socialize” and the main character of this short story needs to as well. He wants to leave his dark and isolated world. In other words, modernization and urbanization leave terrible effects on an individual’s soul. The aim of this study is to present how “Eksik “Yol” reflects all these changes.

Giriş: Bir Öykünün Öyküsü

Cahit Zarifoğlu (1940-1987), modern Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biridir. Sanatçı, daha ziyade şair kimliğiyle temayüz etmiştir. Bununla birlikte edebiyatın öykü, roman, tiyatro, deneme, mektup, günlük ve masal gibi dallarında da ürün vermiştir. Oldukça velut bir sanatçı portresi çizen Zarifoğlu'nun *Diriliş ve Edebiyat* dergilerinde yayımladığı öyküler 1974 yılında *İns* başlığı altında bir araya getirilip Edebiyat Dergisi Yayınları vasıtasıyla okuyucularla buluşmuştur. Sonraki yıllarda Beyan Yayınları bu eseri yayımlarken *Hikâyeler* başlığını kullanmayı tercih etmiştir. On iki öyküden oluşan bu kitap, edebiyat dünyasında ilgiyle karşılanmış ve defalarca basılmıştır.

Bununla birlikte Zarifoğlu'nun bu kitapta yer almayan birkaç öyküsü daha bulunmaktadır. Yazarın ilk kez 1978 yılında *Mavera* dergisinde “Abdurrahman Cem” müstear ismiyle yayımladığı “Eksik Yol” (Cem, Ekim 1978; Zarifoğlu, 2011) bunlardan biridir. Yazar, 1980 yılında yayımladığı *Yaşamak* kitabında da bu öyküsüne yer vermiştir. Öykü, *Yaşamak*'ta herhangi bir başlık taşımadan yer almıştır.

“Eksik Yol” kırk dairesel bir apartmanda yalnız yaşayan genç bir adamı odağa almaktadır. Yazarın bu öyküyü kaleme alma sürecinin arka planını *Yaşamak*'ın satır aralarından takip etmemiz mümkündür. Günlüklerden öğrendiğimize göre Zarifoğlu, 1977 yılında bir apartman dairesi kiralamak umuduyla eşi Berat Zarifoğlu ile küçük yaştaki çocuklarını yanına alarak bir yapı kooperatifi tarafından yakın zamanda inşa edilmiş bir binaya gitmiştir. Ankara'nın merkezine epey uzak mesafede olan bina on altı katlıdır; altı bloğun birbirine bitiştirilmesiyle meydana gelmiştir. Bomboş bir arsa üzerine yapıldığından ötürü dışarıdan devasa bir cisim olarak algılanmakta, görenlerin yüreğine endişe ve korku salmaktadır. Üstelik mimari estetikten de yoksundur.

Ne var ki dışarıdan “dev gibi” görünen bu yapının içindeki daireler, aslında “eciş bütçüş ve küçücüktür”. Altmış metrekare büyüklüğünde olan konutlar iki ufak oda ile Zarifoğlu'nun “hol” zannettiği salondan ibarettir.

“Daha sokaktayken boş dairelerden birine yüzümüzü dayamış içeriye bakmıştık. Demiştik ki gördüğümüz yer için ne biçimsiz bir hol. Ve birini bulduk. Bize daireyi gezdirdi. Hol zannettiğimiz meğer salonuymuş evin. Kaç metrekare, sorduk, altmış dedi. İki oda bir salon.” (Zarifoğlu, 2011, 175)

Bütün bu iç karartıcı özelliklerine rağmen “dağın başındaki bu ev”in kirası oldukça yüksektir. Sanatçı, mutfağa da göz gezdirmek ister. Mutfak, bir evde kadınların en fazla vakit geçirdikleri mekânların başında gelmektedir. Her kadın geniş ve ergonomik bir mutfakta çalışmayı arzulamaktadır. Oysa bu dairenin mutfağı, evin hanımını çıldırtacak kadar küçüktür. Üstüne üstlük içine bir buzdolabı yerleştirilmesine bile müsaade etmemektedir. Hayal kırıklığına uğrayan Zarifoğlu şaşkınlığını ve tepkisini dile getirmek ister. Satış temsilcisinin pişkin tavırları ve hazır cevapları yazarın gerginliğini artırır: “Mutfaktayız. Kadın orada delirir. Buzdolabı

nereye konacak diye sorduk. İşte buraya dedi. O zaman şu dolaplar açılmaz dedik. Açılmaz elbet aynı anda kendim oturuyorum açılmıyor, o nedenle de o dolapları kullanmıyoruz dedi.” (Zarifoglu, 2011, 175)

Türk-İslam medeniyetinin aile yapısı incelendiğinde geleneklerini sürdürmeye özen gösteren kimi ailelerin, evlendirdikleri evlatlarıyla birlikte yaşamayı tercih etmiş olduğu görülmektedir. Bundan ötürü erkek evlat evlendiği zaman ikinci bir eve ihtiyaç duyulmamış; gelin, eşinin evine getirilmiştir. Yeni evli çifte, ebeveyn banyosu gibi zaruri yaşam alanlarını da ihtiva eden geniş bir oda açılmıştır. Böylelikle büyükanne, büyükbaba, amca, yenge, hala ve torunların da dâhil olduğu geniş aile aynı çatı altında yaşamlarını birlikte sürdürebilmiş, aynı maddi ve manevi atmosferi teneffüs etmiştir. Bu ise paylaşmayı ve dayanışmayı önceleyen, sağlam temeller üzerine kurulu geleneksel aile tipinin devam ettirilmesine vesile olmuştur.

Dört çocuk babası olan ve ailesine düşkünlüğüyle bilinen Cahit Zarifoglu da bu tür düşler kurmaktadır. Yanı başında evlendireceği çocuklarıyla ve torunlarıyla birlikte ömür sürmeyi hayal etmektedir. Sanatçının modernleşme süreci hakkındaki görüşlerini yansıttığı *Zengin Hayaller Peşinde* isimli kitabı bu noktada önem kazanmaktadır. Zarifoglu, “Küçülen Aileler” ile “Bir Tel Dolap Gördünüz mü?” başlığını taşıyan yazılarında, geleneksel aile yapısının sürdürülmesinden yana tavır takındığını açıklamaktadır. Ona göre dedelerin, ninelerin, amcaların, dayıların ve torunların çevrelediği büyük aile, “bozulmaya karşı direnebilmenin, tüketim alışkanlığına kapılmayıp sömürülmeye karşı koymanın ve nihayet topluca bir güç oluşturmanın” en önemli garantilerinden biridir. (Zarifoglu, 2006, 190) Çekirdek ailenin aksine geniş ailede “ben yoktur”, “biz” vardır.

Öte yandan Türk toplumunu büyük bir hızla tesiri altına alan modernleşme rüzgârı, mimarinin de büyük aileyi dışlayacak biçimde gelişmesine zemin hazırlamıştır. Taş ve ahşap gibi doğal malzemelerden inşa edilmiş geleneksel bir ya da iki katlı evler, yerlerini, içlerinde hiçbir estetik öge barındırmayan çok katlı beton yığınlarına bırakmıştır. Kentlerde ve kasabalarda boy atmaya başlayan, modern mimarinin tezahürü olan bu evler üst üste yığılmış küçük “kutulardan” ibarettir. Evler hem küçüktür, hem de içleri eşyalarla doludur.

Unutulmamalıdır ki toplumların yapısında meydana gelen gelişmelerle, toplumun en küçük birimi olan ailenin değişmesi paralel gitmektedir. (Bayer, 2013, 105) Modern mimaride de konut tipi ile aile planı arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Tek çocuk sahibi bir çiftin bile güçlkle yaşamını sürdürebileceği bu yeni konutlar, aslında modernleşmeci zihniyetin ürettiği ve yaygınlaştırmaya çalıştığı yeni aile modelini de ortaya koymaktadır: Anne, baba ve tek çocuktan oluşan ideal aile. Yani mimari estetikten yoksun olan bu konut tipi, fert sayısı artacak bir aileyi içinde barındırmayacak şekilde, sadece “çekirdek aileler” için tasarlanmıştır. (Zarifoglu, 2006, 189) Modern mimari, az kişilik hane halkının ihtiyaçlarına cevap verecek projeler geliştirmek suretiyle çekirdek aile yapısını can u gönülden destekleyici adımlar atmaktadır. Diğer taraftan çok nüfuslu büyük aile yapısını değersizleştirmekte, gözden düşürmektedir. Âdeta herkesi çekirdek aile olmaya mecbur etmektedir. Babaannenin, anneannenin, dedenin, halanın, teyzenin,

yengenin, amcanın ve dayının modern aile fotoğrafında yeri yoktur, olmamalıdır. Dayanışmayı ortadan kaldıran bu yeni model ile anne, baba ve çocuğun kendi kendilerine yetebilecekleri varsayılmaktadır. Küçük daireler, bu yeni aile modeli için biçilmiş kaftandır. O halde aileler genişlememeli, küçülmeli, küçük kalmalıdır.

Yeni ev tasarımları, insanların zihin yapılarını da değiştirmiştir. Modernleşmeci ve kapitalist zihniyet, insanlara ancak tükettikçe mutlu olabileceklerini fısıldamaktadır. Zira tüketim aynı zamanda bir toplumsal statü aracıdır. Bireyin tükettiği nesnelere, onun statüsünü belirleyen başat bir ölçüttür. (Yalçın, 2010, 40) Eskiye eşyalar vakit geçirilmeden atılmalı, yerine modaya uyan yenileri alınmalıdır. Evin hiçbir köşesi boş kalmamalı, albenili nesnelere doldurulmalıdır.

Bu nedenle uyumlu ve kanaatkâr insanların yerini çılginca tüketmek isteyen, hodbin ve müsrif bireyler almıştır. Artık evlilik hazırlığı ile meşgul genç erkekler, babalarına, ayrı bir eve çıkmak istediklerini söylemekten imtina etmemektedir. Evlâtlar, “kendi evine, kendi eşyalarına sahip olmak, bizzat kendisi tüketmek” arzusundadır. (Zarifoğlu, 2006, 190) Ekonomik açıdan zayıf durumda olan aileler bile borç yükünün altına girme pahasına ayrı bir ev açma modasına ayak uydurmaktadır. Artık herkes ayrı bir eve sahiptir. Herkes kendi evindedir. Nineleri, dedeleri, oğulları, gelinleri ve torunlarıyla birlikte yaşayan, onlarla aynı hüznü ve sevinci paylaşan, yaşlanan ve ailesinin gözleri önünde vefat eden insanlara tesadüf etmek zordur artık.

Bu ev gezisi, modernleşmenin bu karanlık yüzünü bir kez daha açığa çıkarır ve Zarifoğlu'nun düşlerini yıkmaya yeterli olur. Bu kooperatiften bir daire satın alan anne-babanın, gelecekte büyüyen çocuklarıyla buraya sığması imkânsız görünmektedir.

Yazara göre bu inşa etme biçimi devam ettiği müddetçe artık hiçbir aile, evlendirdiği oğluna bir oda açamayacaktır. Yüzlerce yıldır devam eden gelenek yavaş yavaş yok olacaktır. Gelin ve damat çarnaçar başka bir ev bulma arayışına girmek mecburiyetinde kalacaktır. Bu durum yeni evli çifti ekonomik açıdan zora sokacak, üzerlerine düşen rol ve sorumlulukların artmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda onları, ailelerinden uzaklaşmaya itecektir. Gençler geniş ailelerin yaşam tarzına dudak bükerek hâlâ gelecektir.

Bu yeni yaşam tarzı, zaman içinde ailelerin parçalanmasına, aile üyeleri arasındaki sıkı bağların önemini yitirmesine zemin hazırlamaktadır. Zira fiziksel uzaklık arttıkça aile üyeleri arasındaki sosyal bağlar da zayıflamaktadır. Bir başka deyişle fiziksel uzaklık, ailedeki çözülmenin ilk adımdır. Zarifoğlu'nun günlüğünde sözünü ettiği konutların kentin merkezinden epey uzakta olması bu açıdan manidardır. Kuşaklar arasında geniş mesafeler girmekte, toplumun temel dinamiklerini oluşturan değerlerin gelecek nesillere aktarılması askıya alınmaktadır. Dahası çekirdek aileler, geniş ailelere nispetle çok daha kırılğan olmakta, bu nedenle tartışmalar ve boşanmalar gözle görülür bir şekilde artmaktadır. Yani bu model, aile yapısının sarsılmasına yol açmaktadır.

Zarifoğlu, bu açmaz karşısında “Bu evleri kim yaptırıyor bize? Aileyi kim parçalattırıyor bize?” diyerek çarpıcı bir sorgulama yapar. (Zarifoğlu, 2011, 175) Sonra da “Öyle bir hikâye

yazayım ki bu soruların cevaplarını da vehmettirsın” der ve “Eksik Yol”u yayımlar. Yani öykünün çıkış noktası bu kiralık daire arama serüvenidir. Metin üzerine değerlendirme yapmadan önce Türkiye’de geleneksel Osmanlı mimarisinden apartman dairesine geçiş sürecini kısaca gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Modernleşme, Kentleşme, Apartmanlaşma

Modernleşme sürecinin hızlandığı yirminci yüzyıla dek Türkiye’de genel itibariyle geleneksel Osmanlı mimarisinin hâkim olduğu görülmektedir. Geleneksel Osmanlı evleri taş duvar ve ahşap iskelet sistemleriyle yapılmıştır. (Özends, 1999, 23) Evler fizyolojik ve sosyal fonksiyonları gereği mahremiyeti esas alan, içe dönük bir planla inşa edilmiştir. Bunlar genellikle iki katlıdır. Sokağa değil, avluya açılan bu binalar komşunun manzarasına gölge etmeyecek şekilde inşa edilmiş, mahalle yolunun üzerinde karşılıklı iki sıra hâlinde dizilmiştir. (Karagöz, 1999, 107) Her ev bir aile için yapılmıştır zira mahremiyetin gözetilmesine mümkün mertebe dikkat edilmiştir. (Koç, 2008, 154) Ayrıca tabiat ile barışık bir inşa biçimi benimsenmiştir. Tabiat avlu ve bahçelerde vücut bulmuştur. Osmanlı’nın Batı kültürüne ayak uydurma çabalarıyla birlikte bu manzara değişime uğramıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren Türk mimarisi alışılmışın dışında, kendisi için yepyeni bir yapı tipi olan apartman ile tanışmıştır.

Çok katlı konut üretim tarzlarından biri olan apartman, geleneksel Türk ev sisteminde karşılığı olmayan, ancak modernleşmeyle birlikte yeni bir ev stili olarak kent hayatına dâhil olan bir modeldir. İçinde birçok hâneyi barındıran apartman; müstakil ev, konak, köşk ve hayath ev gibi yalnızca bir aileye ait olan sistemden ayrılmakta ve birçok aileye aynı anda mekân olmaktadır. Köksal Alver’in işaret ettiği gibi apartman bu yönüyle, bir sokağın ya da mahallenin bloklarda toplanmasını çağırıştırılmaktadır. (Alver, 2010, 80) Yeni bir ev modeli olan apartman, modernleşen hayatın mücessem bir hâlidir.

Türkiye’de apartman, ilk ortaya çıkışında belli bir statü ve kimlik göstergesi olarak değerlendirilmiştir. (Alver, 2010, 80) Batılılaşmanın ilk sembollerinden biri olarak addedilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde kent burjuvalarının kendi birikimleri ile İstanbul’da apartmanlar yaptırdıkları görülmüştür. Bu apartmanlar daha ziyade yüksek gelir elde etmek amacı ile inşa edilmiş ve kiraya verilmiştir. (Görgülü, 2016, 170) Oldukça süslü, görkemli, konforlu ve geniş olan bu yapılar belli bir üslup sahibidir ve Batı mimarisinden izler taşımaktadır.

Sonraları özellikle 1950’den sonra kırdan kente yapılan göçler sonucunda apartmanlaşma ciddi oranda artış göstermiş ve büyük kitlelerin barınma ihtiyacına cevap vermiştir. (Alver, 2010, 81) Geleneksel Türk aile yapısında değişimlerin ortaya çıkması, büyük ailenin parçalanarak çekirdek aileye dönüşümün hızlanması apartman tarzı yaşama olan talebi çoğaltmıştır. Önceki dönemin gösterişli apartmanlarının yerini tamamen sade, net ve düz çizgilere sahip, süsleme öğelerinin yer almadığı yapılar almıştır. (Görgülü, 2016, 170) Bunlarda estetik bir zevk ögesi bulmak oldukça zordur.

Kentleşmenin hızını artırmasıyla birlikte apartman, neredeyse Türkiye'deki tek ev modeli hâline gelmiştir. (Alver, 2010, 80) Kentlerin geleneksel dokusu giderek yok olmuş; mahalle kültürü, yerini hiçbir kültürel kimliği olmayan, birbirinin aynı apartman yığınlarına bırakmıştır.

Bu ciddi dönüşüm, apartmanı hedef tahtasına oturtan eleştirileri beraberinde getirmiştir. Tülin Görgülü'nün işaret ettiği gibi Türkiye'de yapılmış ilk apartmandan bugüne "apartman" sözcüğü daima negatif bir anlam içermekte, genelde sevimsiz bir yaşam biçimi olarak algılanmaktadır. (2016, 176) Apartman, özünde geleneksel Türk yaşantısına ve konut kültürüne zıt özellikler içermektedir. Daha önce ifade edildiği gibi Cumhuriyet öncesi geleneksel Türk konutlarında, mahremiyete oldukça fazla önem verilmiştir. Bu bağlamda zemin katta ana yaşam mekânlarının bulunmamasına, sofanın ve balkonların sokağa ve bahçeye göre görsel mahremiyetin sağlanabileceği konumda olmasına, dışa açılan pencerelerin göz seviyesine göre yüksekte konumlandırılmasına mümkün merteye dikkat edilmiştir. (Mutdoğan, 2014, 17) Modernleşmenin bir ürünü olan apartmanda bu inceliklerin hiçbirine rastlamak mümkün değildir. Ayrıca apartman modeli, mekânsal yakınlığa rağmen iletişim ve etkileşim açısından büyük bir uzaklığa yol açmaktadır. Bir apartmanı oluşturan dairelerin her biri başlı başına bir dünya, kendi başına bir aktör olarak yer almaktadır. (Alver, 2010, 81) Bu ise insanların giderek birbirlerinden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Apartman hayatının Türk aile geleneklerine uymadığı, geleneksel aile ve komşuluk ilişkilerini baltaladığı, dikey yapılaşmadan ötürü insanı tabiattan kopardığı yönünde de eleştiriler yapılmaktadır. (Alver, 2010, 81) Modernitenin bir ürünü olan apartman modelinin birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri uzun süre tartışılmıştır.

Modernleşme Karşısında Bireyin Konumu

Modernleşme, endüstrileşme ve kentleşmenin hız kazanmasıyla birlikte Türk toplumu çarpıcı bir sarsıntıya uğramıştır. Modernleşme, hem bireysel hem toplumsal hem de zihinsel yapıda radikal dönüşümlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Sanayileşme ve kentleşme insan ilişkilerini kökünden değiştirmiştir. Cemaat olma duygusu yitip gitmiştir. Artık insan kendi başına bir bireydir. Kentli birey, kendisini hiç olmadığı kadar özgür hissetmekte; kendi sorunlarını başkasına ihtiyaç duymadan çözebileceğine inanmaktadır. Yaşamını herhangi bir topluluğa mensup olmadan da sürdürebileceği kanısındadır. Kentli insanın diğer insanlara bağlılığı ve ait olma duygusu çok sınırlıdır.

Sosyolog Zygmunt Bauman'a göre modernliğin vaat ettiği özgürlük birçok açıdan aldatmacadan ibarettir. Cemaat desteğinden yoksun, çaresiz, fakat sözüm ona özgürce kendini bir bireysellik projesi kıvamında inşa etmek zorunda kalan modern bireye, bu sahte özgürlüğün bedeli terk edilmişlik hissi, tek başınalık, yersizlik-yurtsuzluk, köksüzlük ve huzursuzluk olarak geri dönmüştür. Yalnızlık bireyin ara sıra yaşadığı bir talihsizlik olmaktan çıkmış, standart bir duruma dönüşmüştür. (Talu, 2010, 149) Diğer bir ifadeyle modernleşmenin yol açtığı yeni özgürlük alanları bireyin varoluşsal soyutlanma, güvensizlik ve kaygı duygularını arttırarak yalnızlık deneyimlerini pekiştirmiştir. (Yaşar, 2007, 250)

Dahası kişisel çıkarların ön planda olduğu kent ortamında içtenlik kaybolmuş gibidir. Bireysellik ve bireysel menfaatler doğrultusundaki rasyonel ilişkiler yükselerek modern kentlerin temel karakteristiği olarak belirlemektedir. Duygusallıktan ziyade rasyonellik üzerine kurulu ilişkilerle sarılan kentli, günbegün, istemeden de olsa, daha çıkarıcı ve hesapçı olmaya meyletmektedir. (Talu, 2010, 146) İnsanlar, kendilerine yarar sağladığı için belli bir rol çerçevesinde başkalarıyla ilişki kurmaktadır. İlişkiler faydayla sınırlıdır. (Özyurt, 2007, 115) İkiyüzlülüğün her alana sızdığını fark eden bireyin karşısındakine itimat etmesi oldukça zorlaşmıştır.

Modern toplumda sıklıkla hissedilen güvensizlik duygusu, insanı hızla yalnızlık çıkmazına itmektedir. Gri şehir ortamları, büyük ve soyut kurumlarıyla insanı çepçevre kuşatmış; bu betonarme kurgu insanları yorgun ve yalnız kılmıştır. Günümüzün yoğun nüfuslu ve sosyal hareketliliği yüksek toplumlarında gittikçe azalan komşuluk ve dostluk gibi ilişkiler, yerini resmi, soğuk ve çıkarıcı ilişkilere bıraktıkça, yalnızlık daha da vahim bir hâl almıştır. (Yaşar, 2007, 252) Çılgın rakamlara ulaşan kentsel yoğunluğa karşı modern insan kalabalıklar içinde bir başnadır. Bu duruma koşut olarak yalnızlaşma ve yabancılaşmaya bağlı ruhsal sorunlar giderek artmaktadır.

Yani kentleşme sadece kentte yaşamayı değil, aynı zamanda insanların davranışlarında, ilişkilerinde, değer yargılarında ve yaşam biçimlerinde bir değişimi de anlatmaktadır. (Özensel, 2012, 367) Bütün bu değişim ve dönüşümlerin edebi eserlere yansımaları kaçınılmazdır. “Eksik Yol” isimli öyküde karşımıza çıkan karakterin yaşadığı sorunlar, modernleşmenin bu yüzünü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kalabalık Bir Apartmanda Soğuk, Karanlık ve Yalıtılmış Bir Dünya

Cahit Zarifoğlu'nun “Eksik Yol” isimli öyküsü, modernleşme sürecinin neden olduğu yalnızlaşma ile yabancılaşmanın birey üzerindeki etkilerini mercek altına alan bir metindir. Burada karşımıza çıkan ben-anlatıcı, modern mimarinin ölçütlerine göre inşa edilmiş oldukça yüksek bir apartmanda tek başına yaşamaktadır. Oturduğu on katlı binada tam kırk daire bulunmaktadır. Görünüşe bakılırsa bu apartman kırk ailenin yuvası konumundadır ve oldukça kalabalık bir mekândır. Canlı ve samimi ilişkilerin yaşanmasını beklediğimiz bir yerdir burası. Öte yandan hiçbir daire, diğerinden haberdar değildir. Herkes sevinç ve üzüntülerini kendi başına yaşamaktadır. Geleneksel mahalle ortamında söz konusu olan paylaşımlar, dayanışmalar ve birliktelikler burada gerçekleşmemektedir. Güvensizlik ve kuşku iletişimsizliğin had safhaya varmasına yol açmıştır.

Her bir dairenin sakinleri, sabah evlerinden çıkarken çelik kapılarına kilit üstüne kilit vurmaktadır. Apartmanı saran kalın beton duvarlar ile çelik kapılar, aslında canlı komşuluk ilişkileri yaşanmasını beklenen ailelerin arasına örülmüş setler gibidir. Her kapı, bir diğerine ardına dek kapalıdır. Kimsenin bir diğerinden herhangi bir beklentisi yoktur. Kısacası bu apartmanda yaşayan insanlar fiziksel olarak birbirlerine yakın olmalarına rağmen duygusal ve sosyal bağlar itibarıyla birbirlerinden çok uzaktır.

Aslında komşuluk, aile mahremiyetinin toplumsal alana açıldığı ilk kapıdır. Komşu, kapıdır. Dar zamanda açılır, kıymetli olan emanet edilir ve mutluluk paylaşılır. Komşuluk, karşılıklı ilişkilerin, müteakabiliyet esaslarının üretildiği yüz yüze gelme alanıdır. (Aydemir, 2014, 154) Mekânın bir iletişim alanı olarak var olma yollarından biridir aynı zamanda. (Alver, 2014, 53) Fakat modernleşme, geleneksel yaşama ait olan pek çok unsuru tahrip ettiği gibi komşuluk kültürünü de tahrip etmiştir. Metropolün küçük bir numunesi olan apartmanda güven esaslı, sıcak ve samimi ilişkilerle şekillenen, ailece sık sık görüşülen, külüne bile muhtaç olunan komşulukları bulmak neredeyse imkânsızdır. (Koyuncu, 2014, 24)

Metnin odağında yer alan ben-anlatıcı da kimseyle tanışıp görüşme ihtiyacını hissetmemekte, âdeta çevresinden izole bir şekilde hayatına devam etmektedir. O, yirmi beş yaşında bekâr bir erkektir. Hiçbir akrabası yahut arkadaşı yoktur. Üç yıldır aynı apartmanda ikâmet etmesine rağmen komşularıyla konuşmamaktadır. Dahası hâlâ hiçbiriyle tanışmamıştır. Herkese yabancı nazarıyla bakmaktadır. Onun iletişime kapalı olduğunu fark eden apartman görevlisi bile kapısını çalmaktan vazgeçmiştir.

Modern toplumlarda kentin tehlikeli yüzleri karşısında kendini korumaya çalışan birey, a-sosyal bir davranışa sürüklenmektedir. Çünkü metropol ortamında hissettiği güvensizlik duygusu onu daha temkinli bir karaktere büründürmektedir. Burada sözü edilen temkinlilik sadece kayıtsızlık anlamına gelmemektedir. “Yakın bir temas hâlinde öfkeye dönüşebilecek belli belirsiz bir nefret, yabancılık ve tiksinti” duygularını da içermektedir. (Özyurt, 2007, 115) Bu metinde de ismini bilmediğimiz öykü kişisi, çevresindeki insanlarla mümkün mertebe münasebet kurmamaktan yanadır. Aynı ortamı paylaştığı insanları dahi yakından tanıma gereksinimi duymamaktadır. Herhangi bir zarar görme endişesiyle onlarla samimi bir ilişkiye girmekten kaçınmaktadır. Mecbur kaldığında ise savunmacı bir tutum geliştirmekte, onlara son derece dikkatli bir şekilde yaklaşmaktadır. Kontrolü elden bırakmaması gerektiği inancındadır. Onlara karşı kuşkuyla doludur. Çünkü ona göre başkaları tehlikeli ve güvenilmezdir; dahası korku sebebidir. Bu açıdan karakterin paranoyak bir hâl içinde olduğu söylenebilir. Zira paranoyak kişiliğin temel özelliği başkalarının davranışlarını kötü niyetli olarak yorumlayıp sürekli bir güvensizlik ve kuşkuculuk içinde olmasıdır. (Şahin, 2009, 47) Öykü kişinin “Bu eve kimseyi sokmayacağım sağ oldukça” (Zarifoğlu, 2011, 178) şeklinde kendi kendine haykırması da onun ötekine karşı duyduğu güvensizliğin paranoyaya dönüşmesinin ifadesidir.

Genç adam, apartmanın merdivenlerini inip çıkarken simâen tanıdığı birkaç komşusuna bazen dışarıda da tesadüf etmektedir. Böyle zamanlarda nasıl bir tavır takınacağına karar verememekte; şaşırıp kalmakta, “selam mı verse”, “görmezlikten mi gelse”, “vitrinlere mi yapışsa” bilememektedir. Tam anlamıyla bir alarm hâli yaşamaktadır. Huzursuzluğu ve hassasiyeti daha da artmaktadır. Bu tür durumlarda hissettiği karmaşık duyguları “Velhasıl ayağım yer tutmaz oluyor” cümlesiyle anlatmaktadır. Aslında yalnızca bu ifade bile karakterin kaygı, güvensizlik ve kuşku duygularını en üst limitlerde yaşadığını net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Öykü kişisi diğer insanlarla anlamlı bir iletişime geçme konusunda hiçbir çaba sarf etmemektedir. Dış dünyada meydana gelen hadiseler onun ilgi alanına girmemektedir. Yabancılaşma, insan benliğinin bireye dayatılan dış koşullarla uyuşmamasından kaynaklanır. Dış dünyayla bütünleşeme ya da dış dünyanın şartlarıyla bütünleşmek istememe durumu bireyi, kendi iç dünyasına çeker. (Doğan, 2011, 29-30) Bu öykü kişisi de âdeta kendi ben'ini dışarıya kapatmıştır. Dış dünyadaki sorunlara karşı, evi bir sığınma noktası olarak belirlemiştir. Bu mekân onun benliğini temsil etmektedir. Genç adam, düşmanlarla çevrili bir ortamda yapayalnız olduğu inancındadır. Bu algılayış ve bakış şekli, onun tüm yaşamını tesiri altına almıştır. Bu açıdan evini/benliğini hiç kimseye açmaması boşuna değildir.

Modern düzen bireyi kuşatmış, onu tekdüze bir varlık hâline getirmiştir. Moderniteye göre bireyin yaşamı zaman odaklı olmalı ve verimliliği arttırmak uğruna makineleştirilmelidir. (Talu, 2010, 142) Bunun bir sonucu olarak kendisine ait bir zaman çizelgesi oluşturma şansından bile mahrum olan modern birey çoğunlukla tekdüze bir yaşantı sürmektedir. Oysa monotonlaşma, yabancılaşmayı beraberinde getirmektedir. Yabancılaşma bireyin toplumsal süreç içinde yaşadığı psikolojik bir durumdur. İnsanın özünün, yaratıcılık ve etkinliğinin bir kısmının, diğer kısmınca ya da toplumsal kurumlarca bastırılması, çarpıtılması ve işlevsiz hâle getirilmesi anlamına gelmektedir. (Akyıldız ve Dulupçu, 2003, 33) Yabancılaşmış yaşam biçimi bireyi, kendisinin dışında belirlenmiş bir robot hâline getirmekte; bireyin kendi eğilimleri ile mevcut yaşam biçiminin çeliştiği süreçte çeşitli psikolojik bozukluklar yaşanmasına sebep olmaktadır. (Akyıldız, 1998, 166) Birey yaparak ve yaratarak dışsallaşamıyorsa, yani kendisini gerçekleştiremiyorsa ve yaratıcı güçlerinin sonucunu yansıtan bir dış dünya ile karşı karşıya değilse psikolojik sıkıntılar yaşamaması kaçınılmazdır. (Akyıldız, 1998, 166)

Buradaki karakter de âdeta mekanikleşmiş modern insanı sembolize etmektedir. O, çalıştığı devlet dairesine gitmek için sabahın erken saatlerinde yola koyulmakta, mesaisi bitince hiç oyalanmadan çarçabuk evine dönmektedir. Sabah dokuz-akşam beş mesaisi hayatının en önemli düzeneğidir. O, “yılların küçük memurudur”. Başına “olağan ya da olağan dışı” hiçbir olay gelmemiştir. Günleri birörnek akıp gitmektedir.

İş ortamı hakkında detaylı bilgi vermeyen öykü kahramanı, sürdürdüğü durağan yaşamı şu cümleyle özetler: “Yatıyorum uyuyorum kalkıyorum gidiyorum geliyorum yatıyorum uyuyorum kalkıyorum.” (Zariföğlü, 2011, 178) Bu ifade, hareketsizliğin veya biteviye aynı hareketin tekrarından doğan sıkıntıyı da dile getirmektedir.

Bu standart düzen, onun yalnızlaşma ve yabancılaşma duygularını güçlü bir şekilde yaşamasına sebep olmaktadır. O, yeni insanlarla tanışma ve kaynaşma imkânı bulabileceği sosyal etkinliklere de ilgi göstermemektedir. Kahve ya da lokal gibi sosyalleşme mekânlarına uğramamaktadır. Kitap ve gazete okumamakta, spordan hoşlanmamakta, futbolla ilgilenmeyi “manyakça” bir davranış olarak kabul etmektedir. Tüm eğlencesi akşamleyin evde televizyon seyretmekten ibarettir. Bir başka ifadeyle, o, başkalarından bağımsız, tek başına bir yaşantı

sürebilmek için kişisel ihtiyaçlarını da asgariye indirmektedir. Esasen bu, psikolojik bir korunma mekanizmasıdır. Öykü kişisi bu yolla “geriye çekilmiş” olmaktadır.

Ait olduğu toplumun değerleriyle ters düşen genç adam, ötekinin bu değerleri kabul ediyor olmasından rahatsızlık duymaktadır. O, içinde yaşadığı topluma ve bu toplumun onayladığı insanlara çok tepkilidir. Onlara karşı içinde büyük bir öfke beslemektedir. Düşmanca ve saldırgan tutumlar sergilemeye her an hazırdır. Üstelik ötekine karşı kendisini oldukça güçlü ve önemli biri gibi hissetmektedir. Bu sebepten ötürü kendisini “sünepe giysiler içindeki bir boğa yılanı”na benzetmektedir. Onun ötekine duyduğu kinin boyutu “Canlı bir insan başını iki yanından sıkarak bir karpuz gibi ve acımadan patlatabilirim.” (Zarifoğlu, 2011, 179) cümlesiyle açıklığa kavuşmaktadır.

Anlatıcı, zaman zaman dağ başlarına gitmiş, bu ıssız yerlerde yapayalnız “çoşkuyla” bağırmıştır fakat bunun yaşama sevinciyle bir ilgisi yoktur. O, bu yolla içinde biriken büyük öfkeyi dışa vurmuştur.

“Dağcılıklar yaptım spor olsun diye değil ve yapayalnız dağ çiçeklerinin yabancı otların kır hayvanlarının yanında çoşkuyla bağırdım ama hayat coşkusundan değil. Canlı bir insan başını iki yanından sıkarak bir karpuz gibi ve acımadan patlatabilirim. Bu küçük memurda şu sünepe giysilerin içindeki bir boğa yılanı gövdesi kadar kalın ve kıvrak kollar var.” (Zarifoğlu, 2011, 179)

İnsanlarla iletişim kurmaktan sakınan ben-anlatıcı, boş olan karşıkı daireye günün birinde yeni insanların taşınması üzerine “*Bu yeni kiracılarla ne yapıp edip tanışmalıyım*” der. Onlarla temasa geçebilmenin yollarını araştırır. Elbette bu bir çelişki gibi görünmektedir. Bununla birlikte o, hayatın dışında kaldığının farkındadır. Kendisini toplumdan uzağa düşmüş, yetersiz, başıboş ve amaçsız biri olarak değerlendirmektedir. Hapishane hücrelerine kapatılmış biri, özgürlüğünün elinden alındığının son kerte bilincindedir. Hücrenin duvarları ona özgür olmadığını ihtar edip durur. Mahpus, özgürlüğün bu duvarların arkasında olduğunu bilir. (Özdenören, 2011, 117) Bu metinde de anlatıcının oturduğu daireden “benim hücrem” diye söz etmesi, onun kendisini tecrit edilmiş bir insan olarak gördüğünü kanıtlamaktadır.

İnsanlar tarih boyunca topluluklar hâlinde yaşamışlardır. Bu nedenle, insanın sosyal bir varlık olduğu gerçeği, hücrelerine kadar işlemiştir. Yalnızlık ise bunun bir olumsuzlamasını içerdiğinden ötürü insanın kendisini işe yaramaz, yalıtılmış ve gagesiz hissetmesine yol açmaktadır. Yalnız biri için hayat, çekilmez ve bayağıdır. (Yaşar, 2007, 243)

Öykü kişisi de kalabalıklar içinde yapayalnız olduğunun farkına varmıştır. O, ait olduğu toplumun kıyısında olduğunun bilincindedir. Uyumsuz ve ayrıksı olmanın acısını çekmektedir. Bu nedenle içten içe hayatın kendisini çağırmasını arzu etmektedir. Bu ise “onlar” diye kategorize ettiği diğer “normal” insanların arasına karışma isteğine karşılık gelmektedir.

Çevresine yabancılaşan kahramanın toplumsal yaşama ayak uydurması oldukça zor görünmektedir. Yine de o, geç de olsa alıştığı duruma son vermesi gerektiği düşüncesindedir. “Düşünüyorum, bütün bunlar değişecek, yüzümü insanlara çevireceğim” (Zarifoglu, 2011, 178) demesi, bu gidişatın değişmesinden yana umutlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle kendisini gerçekleştirmek için fırsat kollamaktadır. M. Ruhat Yaşar’ın vurguladığı gibi insan, yalnız olduğunun, doğadan ayrı olduğunun bilincinde olan ve kendini bir başkası aracılığıyla gerçekleştirme arayışı içinde olan tek varlıktır. (2007, 238) Kendisini gerçekleştirmek isteyen insan diğer insanlarla iletişime geçmekte; başkalarına kendini fiziksel, duygusal ve davranışsal anlamda tanıtmakta ve karşılığında ‘kendini’ bir dönüt olarak almaktadır. Birey için kendisi dışındaki insanların kendisini algılaması ve tanımlaması ‘kendilik’ kavramına şekil vermektedir. Bunun için bireyin başka insanlara ihtiyacı vardır. Yani bireyin yalnız kalmaması gerekmektedir. (Koçak Işık, 2019, 283)

Ben-anlatıcı, yaşadığı kırılmayı ilgi çekici bir benzetmeyle açıklar. Canlı bir bedenin sayısız damarlarından biri tıkanık; bundan ötürü kan dolaşımı gerçekleşmemektedir. Diğer taraftan nasılsa bir beyin hücresi, bedeni boydan boya kat eden bu işlevsiz damarın içinde yaşamaktadır. Bu beyin hücresi, birdenbire tuhaf bir hadise vasıtasıyla bedenin, kendi duvarlarının arkasında “sessiz fakat fıkır fıkır” yaşadığının idrakine varmıştır. Yani anlatıcı, ikâmet ettiği on katlık apartmanı diri bir bedene, kendisini ise içinden hiç kan geçmeyen cansız damarda tek başına yaşayan bir beyin hücresine benzetmektedir. Bu ise onun kendisini, çevresinden yalıtılmış, diğerlerine benzemeyen, oldukça zeki ve üstün bir varlık olarak algıladığını göstermektedir. Bu zeki ve üstün varlık, çevresinde sürüp giden hareketli ve albenili hayatın farkına vardığından ötürü heyecana kapılmıştır.

“Ama sarhoş gibi olmuşum, karmakarışık ilişkilerin ve hareketlerin geçidindeydim ve nedense herkes benden elini çekmişti. Ve sanki canlı bir bedenin sayısız damarlarından sadece birinden hiç kan akmıyordu ve nasılsa bir beyin hücresi, bedeni boydan boya kateden bu cansız damarın ikinci katında yıllardır oturuyor ve birdenbire garip bir başlangıçta bedenin kendi duvarları arkasında sessiz fakat fıkır fıkır yaşadığını duymaya başlıyor.” (Zarifoglu, 2011, 177)

Genç adam yeni komşularla tanışma fikrini bir ay boyunca zihninde geliştirir, besler, büyütür. Zira bu, yirmi beş yıllık hayatı boyunca yalnızca “bir-iki karar” alabilme cesaretini gösterebilmiş olan karakter için oldukça çetin bir süreçtir. Fakat yeni komşunun yalnız bir kadın olduğunu öğrenmesiyle dünyası başına yıkılır. Bu gelişme onun yeni bir sarsıntı yaşamasına yol açar.

Çünkü o, kadınların “belalı” varlıklar olduğu kanısındadır. Tek başına yaşayan bir kadın ise “daha çok belalıdır”; onun başını her an derde sokabilir. Görüldüğü üzere kahramanın, kadınlarla herhangi bir duygusal yakınlık kurabileceğine hiç inancı yoktur. Yeni komşunun cinsiyeti dışında en ufak bir bilgiye sahip olmamasına rağmen kaygılarına teslim olmayı seçer. Bundan ötürü önceleri onunla tanışmayı tasarlamış olsa da kadınlardan gelebilecek olası tehlikeleri hesap ederek bu fikrinden vazgeçer.

“Karşiki daire bir ay önce boşaldı, bir-iki gün önce ise birileri taşındı. Bu yeni kiracılarla ne yapıp edip tanışmalıyım dedim, bugün yarın derken bir ay geçti. Nihayet daireye hem de tek başına bir kadının yerleştiğini öğrendim. Bir aydır besleyip büyüttüğüm tanışma kararımı aklımdan silinceye kadar bittim. Çünkü kendimi bildim bileli yirmi beş yıllık hayatım boyunca ancak bir iki defa karar vermişim, onları da yerine getirmişim. Aklımdan sildim bu defakini, zira kadın belalıdır, tek başına oturan bir kadınsa daha çok belalıdır.” (Zarifoğlu, 2011, 176)

Öykü kişisi, tanışma fikrinden caymasına rağmen hayata katılma iştiyakı duymaya devam eder. Bir sabah işe gitmek üzere hazırlandığı sırada kapısının zili çalınca büyük bir heyecana kapılır. Postacının bile uğramadığı kapısına birileri gelmiştir. Demek ki “nihayet” hayat onu çağırma kararı vermiştir. Kendisinin dâhil olmadığı, daha doğrusu dâhil olmaktan imtina ettiği hayat, onun yokluğunu hissetmiş ve harekete geçmiştir. “İnsanların, dostlukların, serüvenlerin, aşkların, hatta ihtirasların, değişik lokantaların, işyerlerinin, politikanın, ağaçların arasından” (Zarifoğlu, 2011, 176) ona el uzatmaktadır. Yalnızlığın oluşturduğu sessizlik sona erecektir.

Genç adam bu teklife “çoşkuyla” evet demek için sabırsızlanır. Aceleyle kapıyı açar fakat kimseyi göremez. Sanki biri zili çaldıktan sonra hızlıca koşmuş ve saklanmıştı. Ben-anlatıcı büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Tarif edilmesi mümkün olmayan bir sızı duyar. Kapının önüne çıkar, merdivenlerin başında durarak tüm daireleri gözden geçirmeye çalışır. Çok geçmeden kendisini duvarların ardındaki mahrem hayatları gözetlemeye çalışan biri gibi hissederek mahcubiyet duyar.

“Kırk ailenin kullandığı ve apartmanın karnında yukarıdan aşağıya uzanan bu geçitte çıt yok. Kendisini yanlışlıkla sahnesine çıktığım bir tiyatro salonunda insanların suskun bakışları altında hissettim. Duvarların arkasındaki mahrem hayatları gözlüyormuşum gibi utanarak geri çekilmek istedim.” (Zarifoğlu, 2011, 177)

Belirgin bir sevgi ve onay ihtiyacı içinde olan adam, bir an diğer insanların kendisiyle ilgileneneğini, ters giden her şeyin düzeleceğini tasavvur etmiştir. Umutlarının boşa çıkması, kimsenin varlığını umursamaması onu derinden sarsar. Bu zil çalma olayı tecrit edilmişliğini bir kez daha tokat gibi yüzüne çarpar. Herkes ondan el çekmiş, onu bir başına bırakmıştır. Sanki çıkışsız bir labiretin içinde sıkışıp kalmıştır. Bozguna uğramış gibidir.

Anlatıcı, bir yandan öz benliğini diğer insanlara kapatmakta, diğer yandan kin duyduğu bu insanların kendisiyle yakından ilgilenmesini arzu etmektedir. İçten içe “onlarla” sıcak ve doyurucu bir ilişki kurmayı düşlemektedir. Ötekine sevgi gösterme konusunda son derece cimri olmasına karşın duygusal yakınlık kurma konusunda oldukça isteklidir. Bu açıdan ismini bilmediğimiz bu kahraman tam bir sürünceme içindedir.

Etkili bir iletişim kurması durumunda onlara iletmekten onur duyacağı bazı fikirlere sahiptir. Sözelimi o, egemen kültürün topluma dayattığı yaşam biçimine ait bazı unsurlara itiraz etmektedir. Bunların başında modern yaşamın gündelik öğelerinden olan kravat ve

televizyon ile ilgili değerlendirmeleri gelmektedir. O, toplumun kanıksadığı bu iki nesneyi kendisiyle baş başa kaldığı uzun zaman dilimlerinde devamlı tenkit etmektedir.

Küçük memur, devlet dairesinde çalışırken tüm gün kravatla dolaşmaya mecbur olmaktan rahatsızdır. Bu nedenle Batılılaşmayla birlikte gardırobumuza katılmış olan kravatı “pis urgan” diye nitelendirir. “Ne o her sabah kendimizi asıyor gibi, nerden çıkmış, kim getirmiş, hiç düşünmüyor musunuz yararsız bir bez parçasını bütün gün boynumuza asıp niçin gezdiriyoruz?” (Zarifoğlu, 2011, 177) şeklinde bir eleştiri yaparak özne-nesne ilişkisindeki kopuşa dikkat çeker. Nesnelere tarafından kuşatılmış olan özne, gitgide nesnenin aracı hâline gelmekte, nesnelere içinde kendisini yitirmektedir. Bu nedenle anlatıcı modernitenin bir ürünü olan kravatı her boynuna bağlayışında aşağılandığını düşünmektedir. Her akşam eve döndüğünde kravatını çıkarıp öfkeyle yere atmaktadır. Bu, onun için bir rutindir; “Kravatımı banyoda aynanın karşısında çözer yere atarım, tepelerim, işte benim için günün en muhteşem saati.” O gün de aynı şeyi yapar.

Fakat daha sonra düşünme ve sorgulama eylemlerinin kendisini sıkıntıya sokmasından endişe eder. Zira tüm yaşamımızı kontrol altında tutmaya çalışan modernite, kendi zihniyetinin, kendisine ait formların sorgulanmasına sıcak bakmaz. İtirazlara ve eleştirilere kapısını kapatır. Böyle bir düzeneğin içinde birey, tek başına düşünemeyen, sistemin ona sundukları üzerinde sorgulama yapamayan ve kendi kendine yetemeyen tekdüze bir varlığa dönüşür. (Kartal, 2012, 57) Derin düşüncelere dalmayan, toplumsal formların egemenliğini eleştirmeyen, sadece itaat eden uysal bireyler yetiştir. Modern birey için toplumsal yaşama katılmanın tek yolu, sessiz bir izleyici olmaktır. (Talu, 2010, 147)

Bu öykü kişisi de kravat ile ilgili olumsuz bir bakış açısına sahip olmasına rağmen özgür iradesiyle bir perspektif üretmekten çekinmektedir. Herhangi bir konu hakkında belli bir kanaat oluşturmak ya da sahip olduğu kanaati dile getirmek onun için kaygı verici pratiklerdir. Zira o, başkaları tarafından yargılanmaktan çekinmektedir. Toplumun genel kabulleriyle zıtlığının farkına varınca daha çok kaygılanmaktadır. Evde tek başına olmasına rağmen kravat hakkında sahip olduğu fikirleri dile getirirken endişeye kapılmasının sebebi budur.

Genç adam, öfke içinde kravata hakaretler sıralarken bir anda otoritelerin gazabından korkar. Sözüünün olmadık yerlere gitmesinden kuşulanır. Eğilip kravatı yerden alırken kendi kendisini ihtar eder. Uzayıp giden eleştirisini bir an önce sonlandırmalı; kendisine bol şekerli bir kahve pişirmelidir:

“Aman sus sus n’oldu sana bu sabah, neyime gerek, eğildim aldım kravatı, düşünmeye başlayınca oturup anlatacak adam ararsın, sözün olmadık yerlere gider, köpeklerle dalatırsın kendini... Hadi kendine bol şekerli bir kahve pişir.” (Zarifoğlu, 2011, 177-178)

Anlatıcı, kravat hakkında yaptığı değerlendirmenin bir benzerini televizyon için de yapar. Televizyon, modern çağın vazgeçilmez bir kitle iletişim aracıdır. Modernleşmeyle birlikte

televizyon yeni bir aile ferdi gibi girmiştir evlere. Her salonun başköşesinde konumlandırılan bu araç, “seyirci” olarak tanımlandığı bireyleri birörnekletirmekte, onları edilgin pozisyona düşürmektedir. Öykünün kahramanı bu kitle iletişim aracına eleştirel bir tavırla yaklaşır. Geceleyin tiyatrolar, haberler, filmler, yarışma ve açık oturumlarla âdeta “icrâ-yı saltanat” eden televizyonun yanından geçmek zorunda kaldığı zaman ondan intikam alma ihtiyacını hisseder. “Seni geveze boş kutu”, “seni boş kafa”, “akılsız kutu” ve “düşmanların dostu” şeklinde hakaretler savurarak onu yumruklar. Yani televizyon programlarının, bireyin davranış ve tutumları üzerinde yarattığı olumsuzlukların farkında olmasına karşın onu hayatından çıkarmamakta, seyretmekten geri durmamaktadır. Ona mahkûmdur. Zira bireyi televizyona mahkûm eden esas unsurlar, modernitenin getirdiği yalnızlık ve yabancılaşma duygularıdır.

Öykü kahramanı, insanlarla rahatça konuşabileceği bir atmosferin doğması durumunda kravatın boynumuzda “yağlı bir organ” olduğunu, televizyonun içinde “iblisin” soluk alıp verdiğini anlatmaya başlayacaktır. Görüldüğü gibi o, kendini, içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel iklime ait hissetmemektedir. Bu iklim ile uyuşmamaktadır. Yaşadığı çevreye yabancılaşmıştır. Mecburiyetten ötürü modernleşmenin isterlerine riayet etmektedir. Fakat bu sorgusuz sualsiz kabullenışten rahatsızlık duyduğu açıktır.

Zilin tekrar çalması üzerine tekrar kapıya fırlar. Fakat yine yetişemez. Kapının önü boştur. Bununla birlikte karşı dairenin kapısı ardına kadar açıktır. Ben-anlatıcı bu durum karşısında büyük bir heyecan yaşar. “Her şey ortada, iş şimdi anlaşıldı” der. Bütün bu zile basıp kaçmaların, komşu kadının gizli davetine karşılık geldiğini zanneder. Sevincini “Ey hayat dedim şimdi tadından yarılmış bir bal kavunu gibi önümdesin” (Zarifoğlu, 2011, 178) ifadesiyle dile getirir. Artık geride kalan yirmi beş yılın üzerine bir çizgi çekip kendisini bekleyen yeni hayata koşmak için sabırsızlanmaktadır. Görüldüğü üzere o, en ufak bir sevgi ve merhamet kırıntısına bile muhtaç durumdadır.

Fakat umduğundan çok farklı bir manzara ile karşılaşır. Karşıkı daireye girdiğinde bir kadının sinir krizi geçirmekte olduğunu görür. Komşunun imdadına koşmanın yeniden insanlar arasına karışmaya vasita olacağını düşünerek kadını sakinleştirmeye çalışır. Oysa kadın önce onu iter, sonra da pencereye çıkarak avazı çıktığı kadar imdat diye bağırır. Ben-anlatıcı korku, endişe ve pişmanlık duyguları içinde kapıya yönelir. İnsanlardan yalıtılmış kendi karanlık dünyasından kaçarken başını belaya sokmuştur. “Kendini bir kadın benzinle yakıyor gör ama kılını oynatma. Bırak ki yansın. İlgilenme, bakma geç” (Zarifoğlu, 2011, 181) diye kendi kendine söylenirken karşısında iki polis belirir. O anda apartmandaki bütün dairelerin kapıları açılır ve evlerin içinde kimse kalmamışçasına herkes merdivenlerin başına yığılır. Komşu kadına tecavüz etmeye kalkıştığını sanmışlardır. Hayatında ilk defa bir olayın ana kahramanı konumunda olduğunu hisseden ben-anlatıcı, apartmandan yaka paça uzaklaştırılmasını yine beden-damar-beyin hücreleri benzetmesiyle dile getirir: “Şimdi büyük bedeninin bütün kanı içinden hiç kan geçmeyen o bir tek damarın içinden akıyor ve o tek başına kalmış bir tek beyin hücrelerini alıp götürüyordu.” (Zarifoğlu, 2011, 181)

Genç adam, büyük bir uğultu ve herc ü merc arasında polis aracına bindirilir. İnsanların arasına karışmak için sabırsızlandığı bir zaman diliminde şaşırtıcı bir hadise yaşamıştır. Ben-anlatıcıya göre olup biten, her ne kadar “saçma bir olay” da olsa daha önce hiç tasarlamadığı yepyeni bir başlangıçtır bu. Artık “üzerindeki kalın zar” yırtılmış, “bir ayak yeri” edinebilmiştir.

SONUÇ

Cahit Zarifoğlu, modern Türk edebiyatının önde gelen şahsiyetlerden biridir. O, edebiyatın birçok türünde eser vermiş bir sanatçıdır. Zarifoğlu, *İns* isimli öykü kitabını yayımladıktan sonra çok az sayıda öykü kaleme almıştır. Bununla birlikte Ankara’da kiralık bir ev ararken başından geçen bir hadise ile bir sanatçı olarak bu olaya duyduğu tepki onun yeni bir öykü ortaya koymasına vesile olmuştur. Zarifoğlu, bu öyküyü *Yaşamak*’na almıştır. “Eksik Yol”, modernleşme olgusunun hem toplumsal yaşam hem de bireyin ruhu üzerindeki tahripkâr etkilerini merkeze alan bir metindir.

Modernizmin bireyci zihniyeti insanın yalnızlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Modern kentlin insanı mekanikleştiren kargaşası içinde sıkça yaşanan iletişimsizlik sorunu giderek olağan bir durum olarak telakki edilmektedir. Bireysel menfaat, her türlü değer önüne geçmiştir. Güvensizlik ve kuşku duyguları had safhaya çıkmıştır.

Kentleşmenin en önemli tezahürlerinden biri olan apartman modeli, bireyi değersizleştiren ve yalnızlığa iten bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Konserve kutuları gibi üst üste yığılan daireler içinde, insanlar birbirleriyle etkileşim kurmadan yaşamlarını sürdürmektedir. Normal şartlarda mekânsal yakınlık, sosyal bağların güçlenmesine neden olurken burada tam tersi bir durum söz konusudur. Apartman yaşamında, içtenlik, yardımseverlik ve dayanışma ile çevrelenen geleneksel komşuluk bağlarını müşahade etmek çok zordur. Toprak ile bağı kesilen insan apartman dairesinde tecrit edilmiş gibidir. Bu ise bireyin psikolojik anlamda sıkıntılara duçar olmasına sebebiyet vermektedir.

“Eksik Yol” öyküsü, ismini bilmediğimiz ben-anlatıcı aracılığıyla modernleşme sürecinin günümüz insanını kuşatan yalnızlık ve yabancılaşma gibi sonuçlarına dikkat çekmektedir. Burada karşımıza çıkan genç adam insanlarla iletişim kurmaktan kaçınmakta, can simidine sarılır gibi yalnızlığa sarılmaktadır. Devamlı kaygı, kuşku ve korku duygularını duyumsayan karakter, diğerleriyle iletişime geçmemek için bilinçli bir şekilde ihtiyaçlarını asgariye indirmektedir. Zira öteki, onun varlığını tehdit eden bir korku unsurudur. Öte yandan o, kalabalıklar içinde bir başına olduğunun bilincine varmıştır. Kendisini rahatsız eden bu durumu değiştirmeyi umut etmektedir. Tam da bu nedenden ötürü “öteki” diye tanımladığı diğer insanlar tarafından onaylanmak ve sevilme arzusuyla yanıp tutuşmaktadır. Öykü bu yönüyle modernitenin en yıkıcı sonuçlarından olan yabancılaşma ve yalnızlaşma duygularının bireyin psikolojisini bozabileceği ve onu çaresizliğe sürükleyebileceği hakikatini ortaya koymuş olmaktadır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, H. (1998). Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 163-176.
- Akyıldız, Hüseyin & M. A. Dulupçu. (2003). Kavramsal ve Diyalektik Süreç Olarak Yabancılaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8, (3), 27-48.
- Alver, K. (2010). *Siteril Hayatlar*. (2. bs.). Ankara: Hece Yayınları.
- Alver, K. (2014). Komşular ve Komşuluklar. (Ahmet Koyuncu, Ed.). *Komşuluk Kültürü* içinde (ss.49-71). Ankara: Hece Yayınları.
- Aydemir, M. A. (2014). Komşuluk ve Sosyal Sermaye. (Ahmet Koyuncu, Ed.). *Komşuluk Kültürü* içinde (ss.149-166). Ankara: Hece Yayınları.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, (8), 101-129.
- Cem, A. [Cahit Zarifoğlu]. (1978, Ekim). Eksik Yol. *Mavera*, (23), 2-4.
- Doğan, S. (2011). Oğuz Atay'ın Romanlarında Bireysel Temalar. (Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Görgülü, T. (2016). Apartman Tipolojisinde Geçmişten Bugüne; Kira Apartmanından “Rezidans’a” Geçiş. *TÜBA-KED*, (14), 2016, 165-178.
- Kartal, G. (2012). Kültür Endüstrisinde Birey, Otorite ve Tahakküm İlişkisi. (Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Karagöz, M. (1999). Osmanlı’da Şehir ve Şehirli: Mekân-İnsan-Beşeri Münasebetler (XV-XVIII. Yüzyıl). *Osmanlı* içinde (ss. 103-110). (C.IV), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Koç, T. (2008). *İslâm Estetiği*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Koçak Işık, A. (2019). *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Kentli İnsan Olmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Koyuncu, A. (2014). Gündelik Hayatta Komşuluk. (Ahmet Koyuncu, Ed.). *Komşuluk Kültürü* içinde (ss. 11-26). Ankara: Hece Yayınları.
- Mutdoğan, S. (2014). Türkiye’de Çok Katlı Konut Oluşum Sürecinin İstanbul Örneği Üzerinden İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-27. Erişim adresi:<http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/KonutOlusumu-SelinMUTDOGANMart2014.pdf>
- Özdenören, R. (2011). *Kent İlişkileri*. (3. bs.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdes, E. (1999). *Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne: Geçmişten Fotoğraflar*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Özensel, E. (2012). Kentleşme ve Suç, *Kent Sosyolojisi* içinde (ss. 365-378). Ankara: Hece Yayınları.
- Özyurt, Cevat. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, (18), 111-126.
- Şahin, D. (2009). Kişilik Bozuklukları, *Klinik Gelişim Dergisi*, 22, (4), 45-55.
- Talu, N. (2010). Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey, *METU JFA*, 27, (2), 141-171.
- Yalçın, F. (2010). Tahsin Yücel’in Romanlarında Yabancılaşma ve İroni. (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yaşar, M. Ruhat. (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, (1), 237-260.
- Zarifoğlu, Cahit. (2006). *Zengin Hayaller Peşinde*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Zarifoğlu, Cahit. (2011). *Yaşamak*. (6. bs.). İstanbul: Beyan Yayınları.